

Józef Kallenbach

Pokłosie z listów A. Mickiewicza do A. E. Odyńca

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 25/1/4, 309-319

1928

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Za szczęśliwszy uważam przekład *Samsona Mocarza*, drukowany przez Bartkiewicza w „Sfinksie“ 1908, nie cały coprawda, lecz w większym wyjątku, w hołdzie dla 300-letniej rocznicy urodzin Milтона (1609—1909). Hołd ten stanowiła również pierwsza monografia polska o Miltonie, pióra R. Dyboskiego, p. t. *Milton i jego wiek*, Kraków 1909.

Dok. nast.

Stanisław Helsztyński.

Pokłosie z listów A. Mickiewicza

do

A. E. Odyńca

zebrał

Józef Kallenbach.

Skutkiem nieprzychylnego zbiegu okoliczności, badanie autografów Mickiewiczowskich listów do A. E. Odyńca, dokonane w lipcu 1904 r. w Warszawie na wyjeździe do Lwowa z powodu objęcia katedry uniwersyteckiej po P. Chmielowskim — nie mogło być zaraz podane do druku.

Dzięki życzliwości wielkiej właściciela owych autografów, pana Ignacego Balińskiego, spokrewnionego tak blisko z jedyną rórką A. E. Odyńca i spadkobierczynią tak cennej pamiątki codziennej, mogłem dokładnie porównać teksty, drukowane w Korespondencji Adama Mickiewicza, wydanej przez Władysława Mickiewicza w tomach I i IV. Ze względów osobistych teksty pierwotne listów Mickiewicza do Odyńca uległy dawniej skróceniom.

Dajemy tu po raz pierwszy autentyczne teksty autografów w całości. Pokłosie okazało się wcale obfite, a wartości jego nie potrzebujemy chyba na tem miejscu podkreślać. — Listów Mickiewicza do Odyńca znaleźliśmy razem piętnaście. Przechowały się one w osobnym zeszycie. Jest to kajet w płóciennej oprawie, z napisem wyciśniętym (tegoż koloru co płótno, t. j. czarnego): LISTY | ADAMA MICKIEWICZA DO A. E. ODYŃCA. (22×28·4).

Na kartkach grubego papieru, szorstkiego, naklejane są listy, autografy Mickiewicza: kartki rozdzielono i bokiem naklejano na miejscu niezapisanem.

Numeracji nie było: dodałem ją na grubym papierze, niebieskim ołówkiem.

I.

(10×16 cm). *Papier pożółkły, gruby, szorstki, bez znaków wodnych.*

List wydrukowany przez Wł. Mickiewicza w tomie IV „Korespondencji A. M.“ Paryż, 1885, str. 100—102.

Petersburg — 28 Kwietnia

Kochany Edwardzie. Odebrałem Izorę przed samym i t. d.

Różnice z drukowanym tekstem takie są:

w dacie brak r. 1828;

po wyrazie *powiem* (w. 3) wypuszczono:

„Izora podług mnie drukowaną być niepowinna“.

w. 4: „jednak“ niema w autografie.

w. 5: „tylko“

„nadmieniam“; w *autogr.*: *namienie*.

Po tym wyrazie wypuszczono z autografu:

„że ta sztuka jest zła w samym pojęciu, w samym składowaniu, darmo poprawiać sceny i leczyć członki, ciało chore wyszło na świat i krew płynie w niem zła“.

w. 8: *Po wyrazie „situacji.“ opuszczono cztery wiersze autografu:*

„S początku gniew Hildebrana jest żywy i czegoś oczekiwania, naraz poziew (!) tracimy (!) go z oczu i rozwiiają się inne sceny, wchodzą inne osoby“.

w. 13: *Po wyr. „część“ wypuszczono:* „powolny dyalog nieznacznie rozwijaający charaktery u ciebie totalement manqué. Pożegnanie Edwina s kochanką, wymysł zwyczajny, wiele mieysc pięknych, nie nadzwyczajnego. Scena w której heroina chwyta się za szablę, nie do rzeczy błaha, a rycerz, który się tem zachwyca smieszny“.

w. 15: *Najprzód — autogr.: naprzód*

w. 16: „łatwość wierszowania“. — *a.*: łatwość i naturalność wierszowania przedziwna, chociaż niekiedy zbyt prozaiczna.

str. 101, w. 1—2: „zbytich uniesień“ — *a.*: zbyt wiele uniesienia

3: „ale w świat“ — *a.*: w świat

4: „swojego“ — *a.*: swego

8: „Schlegla“ — *a.*: Szlegela

17: „Powtarzam“... *a linea*; — *w autografie bez odstępu w dalszym ciągu tekstu.*

18: „potrzebom“ — *a.*: potrzebóm.

19: „Szyller“ — *a.*: Szyler

„całym“ — *a.*: całym

21: „jednym *Gotzu*“ — *a.*: w jednym Götzu

23: „ducha“ — *a.*: duch

28: „najpodobniej“ — *a.*: najpodobnij

30: „formy, stosując je“ — *a.*: formy stosując

36: „Resztę“ — *a.*: Reszta

str. 102, w. 6: „leniłem się“ — *a.*: leniłem

„poprawić“ — *a.*: przerobić

7: „damy (panny Natalii Biszpink)“ — *a.*: damy

11: „zgłosek“ — *a.*: zgłosek?

16: „siurpryzy“ — *a.*: surpryzy

21: „mnie“ — *a.*: mię

22: „Wiestniku Moskiewskim“ — *a.*: Wiesniku Moskowskim

II.

(19·1×24·5) pap. mocny, chropawy, b. zn. w., poźółtkły.

Drukowany w tomie I, str. 75—76 i uzupełnienie w tomie IV, str. 113—114:

- I, 75: napis: 19 listopada 1830 roku“. — a.: Rzym 19 nowembra
 IV, 113, 2: „Ankwiczowej“ — a.: Ankwicz
 4: „w bardzo złym“ — a.: bardzo w złym
 114, 1: „Nieopatrzni“ — a.: Głupi
 2: „domęczą,“ — a.: domęcza.
 I, 76, 2: „ks. Chołoniewskim“ — a.: Chołoniewskim
 IV, 114, 7: „Lamennais“ — a.: l'amennais
 I, 76, 14: „najprzyjemniejszą. Oddawcę“ — a.: najprzyjemniejszą —

Adam.

Oddawcę.,

„hr. Mycielskiego (Franciszka)“ — a.: Hrab. Mycielskiego.

Na odwrotnej stronie tego listu czytamy:

Korzystam ze sposobności, drogi mój Edwardzie, aby ciebie chociaż listownie na prędcie uściskać. — Pani Ankwicz jeszcze nie przyjechała — przecież spodziewamy się, że nie za długo do grobu (!) naszego zawita. — Poznaj się z przyjaciółmi memi których mnóstwo w Paryżu — poznasz wielu zdatnych i dobrze myślących — a ja cieszyć się będę nadzieją, że będąc z nimi pamięć twoja i o moją zawadzi czasem osobę.

Stefan Garczyński.

Adres ręką Mickiewicza: A Monsieur

Monsieur

Edouard Odyniec

(śląd laku z pieczęci)

a Paris.

III.

(18·5×23), ćwiartka gładkiego, trochę poźółtkłego papieru bez zn. w.

Drukowany w t. I Kor. str. 104—105.

- str. 104, w. 1: „ulica“ — a.: Rue
 „24“ — a.: Nr. 24.
 „8 Grudnia 1832 r.“ — a.: (bez daty).
 6: „zaskarżę“ — a.: zaskażę
 „z prośbą“ — a.: „s prośbą“
 8: „radzę ci“ — a.: radzę
 9: „do ciebie.“ — a.: do ciebie, mojem zdaniem nie czekając dalszych korowodów, wyrob sobie pasport, i udaj się tam, na miejscu się ułożysz. Podobno ofiarują ci 500 dukatów na rok.
 12: „zawsze“ — a.: ciągle
 „mego“ — a.: mojego
 13: „Czyż“ — a.: czy

- str. 105, w. 1: „biblijnym“ — *a.*: biblijnym, pod tytułem Xiegi narodu i pielgrzymstwa polskiego
 „ją“ — *a.*: je
 2: „poema“ — *a.*: Poema
 4: „tutejszej“ — *a.*: powstańskiej
 7: „skleić“ — *a.*: sklecić.
 8: Stefana Garczyńskiego. — *a.*: Stefana
 10: „tyle dokoła“ — *a.*: tyle wszędzie dokoła.
 14: „Pani K...“ — *a.*: P. Kossakowska
 15: „odrysować“ — *a.*: odrysować.

Na odwrocie: en Saxe Stemple:
 A Monsieur 8 Dec.
 Monsieur 1832
 Edouard Odyniec ST. POST
 a Dresde 14. Dec.
 poste restante V. 9. U.

IV.

(17·7×23), *ćwiartka gładkiego papieru bez znaku wodnego. Dół listu odcięty i zaklejony czystym papierem.*

Drukowany w t. I, st. 107—108.

- str. 107, w. 1: „Stycznia 1833 roku“ — *a.*: Stycznia.
 2: „mię fak“ — *a.*: tak mnie
 str. 108, w. 4: „Jedni mnie“ — *a.*: Demokraci mię
 „drudzy“ — *a.*: Arystokraci
 „na mnie patrzą“ — *a.*: patrzą
 5: „doktrynery“ — *a.*: doktrynery (bo te wszystkie partye nasi małpują)
 8: „Stefka Garczyńskiego — *a.*: Stefka.
 10: „podał.“ — *a.*: podobał. Dziady na Emigracyi zdaie się, że nie wielkie zrobiły wrażenie, Xięgi pielgrzymstwa obudziły hałas w roznych kierunkach.
 11: „obrzydziłem“ — *a.*: zbrzydziłem.
 12: „Ja teraz“ — *a.*: Ja dziadów 2000 exemplarzy przedałem za dwa tysiące franków i bardzo jestem rad s tego. Miałem za co żyć, teraz
 19: „mu“ — *a.*: mu tak
 21: „kłaniaj się“ — *a.*: kłaniaj. (*Następnie w autografie ślad litery D i reszta strony (sześć centym. wysok.) wycięto. Znać z brzegu ślad zamazywań ołówkiem. Z brzegu lewego na marginesie): „Lindego wyszlij, wyszlij — Zosi uściśnienie serdeczne“.*

Na odwrocie: stempel: ST. POST. A Monsieur
 4. Febr. Mon
 V. 9. U. Edouard Odyn
 à Dresde
 Poste
 reszta odcięta.

V.

(15·5×20·6), *ćwiarteczka papieru pożółkłego, mniej gładkiego, kiedyś pomiętego, bez zn. w.*

Drukowane w t. I, str. 112—114:

- str. 113, w. 1: „Paryż“ — a.: Paris
 „36. 20 kwietnia 1833 roku“ — a.: Nr. 36
 4: „zbliżenia“ — a.: zbliżenia się
 5: „Mieszkam“ — a.: Mieszkałem
 7: „tylko dotąd“ — a.: dotąd
 „śniegu“ — a.: śniegów
 12: „mojém“ — a.: moim
 16: „tak ja z was“ — a.: tak i z nas
 18: „czynniejsi“ — a.: razem czynniejsi
 19: „rozbijają“ — a.: rozbijają
 21: „dzieła“ — a.: dzieła mistyczne
- str. 114, w. 2: „można.“ — a.: można. Dobrą jest wróżbą, że mi jego Wacław coraz więcej podoba się szczególniej część ostatnia. Są tam pyszne rzeczy.
 3: „mi“ — a.: mnie.
 7: „Powiadam“ — a.: Powiadam ci
 8: „widzieć cię“ — a.: widzieć

Na odwrocie: en Saxe

A Monsieur stemple: 21 Avril 1833

Monsieur

Edouard Odyniec

à Dresde

ST. POST.

27. Apr.

V. 9. U.

VI.

(19×24·4), *ćwiartka zwykłego papieru b. zn. w. — u góry uszkodzony papier i podklejony kawałkiem białego. — Pismo bardzo drobne.*

Drukowane w t. I na str. 118.

- str. 118, w. 1: „Paryż ulica Saint-Nicolas 73. 23 Maja 1833 roku“ — a.: Paris Rue Saint-Nicolas Nr. 73.
 3: „a razem mam i późniejszą“ — a.: a razem Umiński powiada mi że ma od niego późniejszą
 4: „mię“ — a.: mnie
 5: „tak są“ — a.: tak
 7: „chorobą.“ — a.: chorobą w drodze.
 11: „tu sam“ — a.: sam tu
 „świat“ — c.: świat już
 14: „pobiegnę“ — a.: pobiegnę
 18: „żydami“ — a.: z żydami

- 20: „uciekłbym z Paryża“ — *a.*: s Paryża.
Pisałem do Grabowskiego dwa razy, nie mam odpowiadzi, i nie wiem, co się z bratem moim dzieje.
- 22: „zajrzeć w miasto.“ — *a.*: w miasto —
Piszesz że ciebie do Litwy wzywają. Ja nie byłbym przeciwko temu ale skąd pewność że cię nie wpakują gdzie w dziurę. Tam bliżej, lepiej sam musisz o tem wiedzieć, radź się więc Boga i twego serca.
- 29: „przynajmniej“ — *a.*: przynajmniej
- 30: „Edwardzie!“ — *a.*: Edwardzie

Na odwrocie: Saxe maja 23.

A Monsieur
Monsieur ST. POST.
Edouard Odyniec stemple: 30. Ma
à Dresde V. 9. U.
poste-restante.

VII.

(21×27³), papier zwykły, cienki, b. zn. w.

Drukowane w t. I na str. 124—125.

- str. 124, w. 1: *data w autografie:* Bex 9 Julii 1833.
- 2: „Kochany Edwardzie,“ — *a.*: Edwardzie Kochany!
- 4: „udać się“ — *a.*: udać się stąd
- 5: „w żaden sposób udać się“ — *a.*: udać się w żaden sposób
- 12: „miła surpryza!“ — *a.*: surpryza!
- 13: „ledwo“ — *a.*: ledwie
- 18: „bardzo“ — *a.*: bardzo wiele
- 22: „odbierzesz.“ — *a.*: odbierzesz. Co się stało z twemi projektami wyjazdu do Poznańskiego?
- str. 125, w. 3: „kłaniaj się“ — *a.*: kłaniaj —
- 5: „ją“ — *a.*: Ją
- 6: „Jeżeli“ — *a.*: jeśli

Na odwrocie: A Monsieur Stemple pocztowe: 1) BEX
Monsieur 12
Edouard Odyniec ...L
a Dresde 1833.
poste restante.
2) ST. POST.
19 Jul.
V. 9. U.

VIII.

(20×25), papier chropawy, żółtawy, bez zn. w.

Drukowane w t. I, na str. 130—131.

str. 130, w. 1: „Avignon, 22 września 1833 r.“

a.: Avigno (!) 22 Septembra.

7: „przejścia“ — a.: przejścia z biedy

str. 141, w. 4: „ależ“ — a.: ale też

15: „bez życia.“ — a.: bez życia —

17: „smutném“ — a.: smutnym

19: „całuję.“ — a.: Całuję — Bądź zdrów. Jeśli Brata mego wyrugują piszę, aby jechał do Drezna, ty mu staraj się o paszport do Francyi u Bourgoina, do którego pisała już Pani Potocka —

Bez podpisu. Na odwrocie:

en Saxe

A Monsieur

Monsieur

Edouard Odynieć

à Dresde

poste-restante

stemple: 1) C. F. 4. R.

2) AVIGNON

23

SEPT.

1833.

3) ST. POST.

3. Oct.

...

IX.

(20×25·2), *papier zwykły, chropawy, poźółtkły.*

List ten drukowany w tomie 1, str. 136—137.

str. 136, w. 1: „Paryż, 13 nowembra 1833 r. Rue Saint-Nicolas, 73“

a.: Paryż Rue Saint Nicolas

Nr. 73. Nowembra 13 (podobno)

19: „niezmiernie“ — a.: mocno

str. 137, w. 4: „interesie.“ — a.: interesie, zaszło nieporozumienie w tem, że ja sto dukatów brałem za tysiąc franków, a on przy tysiącu obstaje, kupno nie jest na własność, ale tylko na pewną liczbę lat i exemplarzy. Ja myślałem o dwóch latach lub trzech, ty szkoda że wypisałeś się do Domeiki s sześciu czy siedmiu latami. Jełowicki już za to pochwycił, ale muszę go na trzy lata ograniczyć. Za Gwebrów też tysiąc frankow ofiaruje pod temiz warunkami.

i t. d. jak w druku.

6: „Odpisz więc“ — a.: Odpisz mnie więc

Na odwrocie:

en Saxe

A Monsieur Monsieur Edouard Odynieć a Dresde

poste restante

Stemple: a) 11 NOV. b) ST. POST.
1833. 17. Nov.

V. 9. U.

X.

(18×23), papier zwykły, bez zn. w. — pismo drobne.
List drukowany w t. I, str. 142—143.

- str. 142 w nagłówku: a.: Paris Rue Saint Nicolas N. 73. (bez daty).
w. 6: „przecierpisz“ — a.: przycierpisz
- str. 143, w. 12: „świata tylko, że nigdy już“ i t. d. — a.: świata tylko, dla pustych pochwał i celów drobnych. Zdaje mi się że (i t. d. jak w druku).
„pióra“ — a.: pióro
- 13: „i mądrości nauczyć. — a.: lub mądrości nauczyć się.
14: „Tadeusza zaniechał“ — a.: i Tadeusza zaniedbał
15: „wczoraj“ — a.: wczora
16: „marności“ — a.: mierności
18: „kreślone“ — a.: kryślone
19: „porywał“ — a.: zrywał
23: „i z Antonim;“ — a.: z Antonim, który notabene przestał grać w karty i wypoczciewiał, z Zanem gram w szachy.
24: „dysputuję.“ — a.: dysputuję. Bohdan gmera ciągle w gazetach i boję się żeby się nie zdegradował na duszy i na umyśle —
27: „korsarza i czeka“ — a.: korsarza, powiada że z tobą skoczył układy i czeka tylko
29: „zdrow!“ — a.: zdrow — z P. Ł. nie wdawaj się w korespondencję
„Saint-Martina“ — a.: Saint-Martin

Brak podpisu. Na odwrocie:

en Saxe

A Monsieur Monsieur Edouard Odyniec a Dresde

Stemple: a) 14. FEVR b) ST. POST. poste restante
1834 20. Febr. (czerwonym opłatkami
V. 9. U. był zaklejony ten list).

XI.

(18×24), papier żółtawy, prążkowany, znak wodny I. PERIN.
List drukowany w t. I, str. 145.

- str. 145, w. 1: a.: Paryż, 2. Lipca. (bez roku)
- 3: „Pewno“ — a.: Pewnie
- 4: „z Celiną. — a.: s Celiną. Przyjazd iéj trzpiotowaty nastąpił w skutek doniesionych do Warszawy kilku słów moich, żartem powiedzianych. Nie uwierzysz iak się zdziwiłem słysząc, że już w drodze i prosto do mnie. Chciałem z niczem odprawić, ale Celina zmieszala mnie, bardzo dobrem znalezieniem się, oświadczaiąc, że manatki zabierze i wróci, nic do mnie nie mając na sercu. Żal był narażać ją na

tyle kłopotu. Zresztą podoba mi się. I wiele byłoby jeszcze pisać.

5: „mię“ — a.: mi

6: „ciężej.“ — a.: ciężej — O tem wszystkim nic nikomu nie mów. Jeślibyś pisał kiedy do P. A.¹⁾ daj jej do zrozumienia, i napisz te słowa odemnie — „że Mickiewicz pisać zapewne nie będzie, bo interresu nie ma i mieć nigdy nie spodziewa się, a listami etykietalnemi nie chce sobie i nikomu czasu zabierać“. Nie wiesz jak mnie P. A. dręczyła; jej korespondencya była iak dawniejsze postępowanie, ilekroć uciekałem, nęciła półsłówkami i obietnicami, a kiedy czulej przemówił, znowu rejterowała się i tylko prawiała grzeczność. Dawno już czułem, że ta rodzina tyle mi dokuczyła, że nawet chociażby iuż mnie szukano, nie miałbym serca zbliżyć się do niej. Żal mi tylko bardzo H.²⁾ — wiem, że ją ta wiadomość zasmuci — (*Reszta jak w druku*).

str. 145, w. 7: „zajęty“. — a.: zajęty — Bawi tu od kilku dni P. Klaudyna wkrótce wyjeżdża.

Straszewicz mówił, że masz iakieś dla niego pieniądze, napisz o tem.

Na odwrocie tego listu: Czy Korasza (! zam. Korsarza) kiedy przyszlesz — Jeł. dopytuje się o ostateczną odpowiedź zwłaszcza że Giaur wkrótce zacznie się drukować. (Odmiennym atramentem).

Ten listek miał poić pod adresem P. Dob., alem słyshał że wyjechała, dla tego spozniono expedycją.
str. 145, w. 7: „jestem zajęty Celinkabędzie. — a.: expedycją. Celinka wkrótce sama do was pisać będzie.

Adres: A Monsieur Monsieur Edouard Odyniec.

XII.

(14·5×19), papier pospolity bez zn. w.

List drukowany w t. I, str. 153—155.

str. 153, w. 1: „Paryż, 29 Septembra 1835 r.

a.: Paryż 28 Septembra (*bez roku*).

str. 154, w. 6: jeśli — a.: jeżeli

7: „straszliwie“ — a.: strasznie

10: „purystów“ — a.: puristów

19: „autora: irritabile genus“ — a.: watum irritabile genus

21: „(Historją) polską“. — a.: polską. Załączam listek i t. d. jak na str. 155 zakończenie listu, ale bez podpisu. To co

¹⁾ Ankwiczowej.

²⁾ Henrtjeta Ankwiczowa.

wydrukowano na str. 154 w. 20—31 i str. 155 ww. 1—8 nie znajduje się w autografie i wstawione jest zapewne z innego listu nie-
dochowanego.

Adres: Pour Monsieur Edouard Odyniec.

XIII.

(21×13), arkusik listowego papieru cienkiego, zielonkawego bez zn. w. List ten drukowany w t. I, str. 165—166.

str. 165. Brak daty. — a.: Paryż Rue des Marais St. Germain No 18.

(Nad tem ktoś ołówkiem napisał 1837; ktoś poprawił atramentem „1836 grudzień“).

str. 165, w. 4: „warunki“ — a.: warunki ciężkie

„skrępowaleś“ — a.: krępowaleś

5: „większa“ — a.: wieczna

11: „żywi“ — a.: żywie

17: „komedyą“ — a.: kommedyą

22: „mam“ — a.: już mam

24: „znów“ — a.: znowu

str. 166, w. 1: „tobie“ — a.: tobie, ale tylko tobie

12: „ledwo“ — a.: ledwie

15: „dystyków“ — a.: dystychow

18: „poezyi“ — a.: naszej

20: „ściskamy“ — a.: uściskamy

Na trzeciej stronicy jest list własnoręczny Celiny Mickiewi-
czowej:

Pozdrawiam Was obojga serdecznie i dziękuję za pamięć o Maryni. Donoszę Zosi że ma 4 ząbki, biega doskonale i zaczyna mówić. Mam zamiar odłączyć ją w kwietniu bo na mnie wszycyna krzyczą że tak długo karmię. Jak też to Zosia znajduje? Oddawna niceśmy od was niemieli, jak też się macie i wasza Kochana Antosia, którą z duszy sciskam. Marynia jej dziękuje za garnuszek co Chopin przywiózł. Bądźcie zdrowi i szczęśliwi i kochajcie nas zawsze.

Celina.

Na odwrocie ręką Mickiewicza:

A Monsieur Monsieur Edouard Odyniec à Dresde,

Pieczętka z papieru zielonego, na nim biały handlowy herb: Kotwica i łaska Merkurego.

XIV.

(13×20 5), papier cienki pospolity bez zn. w.

List drukowany w t. I, str. 161—162,

str. 161. W aut. nagłówek: Paryż Rue du Val de Grace 16. Aug.

(bez roku).

w. 9: „w Paryżu“ — a.: s Paryża

str. 162, w. 9: „zadziwiła“ — a.: zdziwiła

21: „Adieu“ — a.: Adam.

Na odwrocie: A Monsieur Monsieur Edouard Odyniec.

XV.

(20·3×25·7), papier cienki, zmięty, znak wodny muszelka.
List drukowany w t. I, str. 72, z tą różnicą, że list Odyńca nie jest dopiskiem, ale głównym listem, a po nim jest dwanaście linii dopisku Mickiewicza. Na odwrocie ręką Odyńca adres:

A Monsieur Monsieur Jean Czeczot à Uffa.
